

2. Щур Б. В. Теоретичні основи формування та застосування криміналістичних методик: монографія. Харків : Харків юридичний, 2010. 320 с.
3. Малярова В. О. Теоретичні основи формування методики розслідування злочинів проти моральності у сфері статевих стосунків. *Науковий вісник ЛДУВС*. 2013. № 4. С. 377–382.
4. Журавель В. А. Загальна теорія криміналістики: генеза та сучасний стан: монографія. Харків : Право, 2021. 448 с.
5. Степанюк Р. Л. Проблеми розвитку криміналістичної методики в умовах реформування кримінальної юстиції України. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2016. № 1 (12). С. 236–245.
6. Шевчук В. М. Проблеми формування та удосконалення окремих криміналістичних методик. *Challenges in Science of Nowadays : Proceedings of the 5th Intern. Sci. and Practical Conf.* (July 16–18, 2020). Washington, USA, 2020. P. 117–127.
7. Сокурєнко В. В., Чернявський С. С. Проблеми оперативно-розшукового забезпечення досудового розслідування у справах про фінансове шахрайство. *Науковий вісник КНУВС*. 2010. № 1. Ч. 2. С. 246–255.
8. Пчолкін В. Д., Федосова О. В. Інтеграційні процеси та їх вплив на формування структури методики розслідування злочинів. *KELM*. 2020. № 5. С. 238–246.

Ключові слова: криміналістична методика, оперативно-розшукове забезпечення, структура методики, розслідування, кримінальне правопорушення.

Key words: forensic methodology, operational and investigative support, structure of methodology, investigation, criminal offense.

ЦЕХАН ДМИТРО МИКОЛАЙОВИЧ

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри криміналістики, доктор юридичних наук, доцент*

ОСНОВНІ НАПРЯМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОШУКОВОЇ РОБОТИ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ МІСЦЬ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛИ

Діяльність оперативних підрозділів щодо протидії злочинності здійснюється на основі загальних та спеціальних принципів оперативно-розшукової діяльності, важливе місце серед яких займає принцип наступальності. Реалізація цього принципу у практичній площині роботи оперативних підрозділів вимагає від оперативних підрозділів вжиття ініціативних та наступальних заходів з метою своєчасного виявлення осіб і фактів, які становлять оперативний інтерес, припинення злочинної діяльності на ранніх стадіях, своєчасного початку оперативної розробки осіб та груп, які готують вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів.

У теорії та практиці оперативно-розшукової діяльності комплекс заходів, спрямованих на реалізацію такої системи завдань, утворює

самостійну організаційно-тактичну форму – оперативний (ініціативний) пошук (виявлення осіб і фактів, які становлять оперативний інтерес).

Зважаючи на те, що оперативний (ініціативний) пошук спрямовується на виявлення осіб і фактів, що становлять оперативний інтерес, вважаємо за необхідне виокремити типовий перелік фактів та осіб, на яких спрямована пошукова робота оперативних підрозділів установ виконання кримінальних покарань. Так, у контексті оперативно-розшукової протидії злочинності у місцях позбавлення волі, фактами, які становлять оперативний інтерес, є:

по-перше, пенітенціарні конфлікти між окремими засудженими, групами засуджених, засудженими та адміністрацією установи виконання покарань. Слушно наголосити, що такі конфлікти за зовнішнім виразом можуть і не містити ознак кримінального правопорушення чи порушення режиму відбування покарання і протікати у формі вираження взаємної неповаги, словесних конфліктів, а також інших конклюдентних дій. Водночас, як свідчить практика, і на що ми звертали увагу вище, пенітенціарні конфлікти у значній кількості випадків є підґрунтям для подальшого вчинення засудженими злочинів, зокрема дій, які дезорганізують роботу установ виконання кримінальних покарань. На нашу думку, пріоритетними об'єктами оперативного пошуку є конфлікти, які свідчать про зародження групової кримінальної активності, а також ті, що можуть бути причиною вчинення злочинів у майбутньому. Акцентуємо увагу на двох групах пенітенціарних конфліктів:

– *конфлікти між засудженими та адміністрацією установи виконання кримінального покарання.* Аналіз практики роботи установ виконання покарань свідчить, що несвоєчасне реагування та розвиток таких конфліктів призводить до: злісної непокори засуджених вимогам адміністрації установи виконання покарань; дій, що дезорганізують роботу установ виконання покарань.

– *конфлікти між окремими групами засуджених.* Деталізуючи цю групу пенітенціарних конфліктів, зауважимо, що вони можуть бути додатково класифіковані на: а) конфлікти між різними структурними групами в'язничного населення (засудженими, які повністю асоціюють себе зі злочинним середовищем та засудженими, які асоціюють себе з адміністрацією установи); б) між різними групами засуджених негативної спрямованості; в) між засудженими негативної спрямованості та засудженими, які відторгнуті кримінальним середовищем. Несвоєчасна нейтралізація таких конфліктів призводить до їх переростання в окремі форми злочинної поведінки, зокрема: нанесення засудженим тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості; вчинення злочинів, пов'язаних із посяганням на статеву свободу та недоторканість окремих засуджених; умисних вбивств; масової непокори законним вимогам адміністрації; дезорганізації роботи установи виконання покарання.

Причинами таких пенітенціарних конфліктів є: невдоволеність окремих груп засуджених своїм становищем у структурі в'язничного

населення; спроби окремих груп засуджених встановити неформальний контроль у виправній колонії; боротьба за контроль над каналами надходження та подальшого розподілу предметів та речовин, використання яких у виправних колоніях заборонено.

У контексті визначення напрямів оперативно-розшукового впливу на пенітенціарні конфлікти, необхідно виокремити систему їх пошукових ознак: а) відмова групи засуджених від виходу на роботу та/або приймання їжі; б) побутові та словесні конфлікти між окремими групами засуджених; в) періодичне скупчення груп засуджених протягом тривалого часу, що свідчить про планування протиправної діяльності; г) здійснення заходів фізичного та психологічного тиску на окремих засуджених; д) намагання схилити значну кількість засуджених приєднатися до конкретної групи чи встановлення контролю над ними; е) зростання динаміки виявлення предметів, які заборонено в обігу, зокрема предметів, які можуть бути використанні як зброя в окремих групах засуджених.

Необхідно зауважити, що у разі своєчасного виявлення вказаних пенітенціарних конфліктів вони можуть бути нейтралізовані за допомогою окремих режимних заходів: *по-перше*, візуальної перевірки засуджених у нічний час; *по-друге*, проведення обшуків та оглядів засуджених; *по-третє*, вилучення предметів, виробів та речей, обіг яких заборонений у кримінально-виконавчих установах; *по-четверте*, застосування заходів стягнень, пов'язаних із суворою ізоляцією, зокрема поміщення у ДІЗО, карцер, ПКТ тощо.

Необхідно відзначити, що своєчасне виявлення та оперативно-розшуковий вплив на пенітенціарні конфлікти має ключове значення у попередженні злочинної діяльності у місцях позбавлення волі;

по-друге, зміна неформального статусу окремих категорій засуджених у неформальній структурі в'язничного населення та кримінальній ієрархії. Зважаючи на це, слід наголосити на тому, що фактами, які становлять оперативний інтерес, є не лише підвищення конкретного засудженого у структурі злочинної ієрархії, а й втрата засудженим відповідного статусу. Важливість своєчасного виявлення таких фактів зумовлюється тим, що за результатами таких подій оперативна обстановка в установі виконання покарання може ускладнитись у зв'язку з: *по-перше*, діями таких осіб, спрямованими на встановлення чи збереження раніше встановленого контролю за неформальними та криміногенними процесами в установі; *по-друге*, відторгненням засудженого, який втратив відповідний статус, значною частиною в'язничного населення, а також негативне ставлення до оточення таких осіб, що віктимізує останніх та підвищує ризик вчинення щодо них різних форм насильницької злочинної діяльності; *по-третє*, розподілом усього в'язничного населення на дві групи, які визнають неформальне лідерство конкретного засудженого, що призводить до збільшення вірогідності вчинення групових насильницьких злочинів та вчинення дій, які дезорганізують роботу установи виконання покарань; *по-четверте*, невизнання статусу засудженого

в'язничним населенням, зокрема засудженими, які повністю асоціюють себе із кримінальним середовищем. Як свідчить проведене дослідження, невизнання статусу конкретного засудженого зумовлюється: а) порушенням злочинських традицій та неформальних правил під час отримання особою відповідного статусу; б) віком особи, який, на думку представників в'язничного населення, не забезпечує достатнього життєвого досвіду для вирішення завдань, які постають перед засудженим, який володіє таким статусом; в) відсутністю в особи досвіду відбування покарання у виді позбавлення волі;

по-третє, неформальні відносини між персоналом установи виконання покарань та окремими засудженими. Так, аналіз практики роботи установ виконання кримінальних покарань свідчить, що однією із вимог до засудженого, який призначається «смотрящим» за «дорогою», є уміння встановлювати та підтримувати неформальні відносини з персоналом установи виконання покарань, оскільки система таких відносин є невід'ємним елементом забезпечення його протиправної діяльності щодо налагодження постачання в установу виконання покарань наркотичних засобів, готівкових грошових коштів, засобів стільникового зв'язку тощо. Пошуковими ознаками наявності неформальних відносин між засудженим та працівником установи виконання покарань є: *по-перше*, інтенсивна комунікація між такими особами, яка перевищує рівень необхідності у зв'язку із виконанням працівником установи своїх безпосередніх обов'язків; *по-друге*, систематичне підтримання відносин працівником установи виконання покарання з засудженим поза межами своїх функціональних обов'язків, наприклад систематичне спілкування працівників медичної частини із засудженим, який не перебуває на лікуванні та не звертався за отриманням медичної допомоги; *по-третє*, конспіративні зустрічі працівника установи з окремими засудженими, що може свідчити про спільне планування протиправної діяльності; *по-четверте*, створення працівником установи систематичних необґрунтованих переваг поряд з іншими засудженими у частині покращення умов утримання та фактичного полегшення режиму відбування кримінального покарання. Опрацювання матеріалів практики свідчить, що виявлення таких фактів є початковим етапом подальшого встановлення каналів нелегального надходження до установи виконання покарань заборонених предметів та речовин, а також виявлення злочинних угруповань, сформованих із засуджених та персоналу установи виконання покарань;

по-четверте, факти раптового (спонтанного) об'єднання засуджених у групи. Наголосимо, що об'єднання засуджених у групи є звичним явищем для установ виконання покарань за критерієм земляцтва, спільних інтересів тощо. Саме тому підвищений оперативний інтерес становлять факти спонтанного об'єднання засуджених у групи за незрозумілими для працівників оперативних підрозділів критеріями, що може свідчити про наявність конфліктів у структурі в'язничного населення. Закономірно зауважити, що групи засуджених

негативної спрямованості знаходяться під постійним посиленням оперативним контролем з боку оперативних підрозділів установ виконання покарань і тому підвищений оперативний інтерес становить об'єднання у стійкі та багаточисельні групи засуджених нейтральної спрямованості;

по-н'яте, факти готування злочинів окремими засудженими та/або групами засуджених. Зважаючи на широкий спектр злочинів, які вчиняються в установах виконання покарань, у межах цього дослідження неможливо виокремити пошукові ознаки для кожного виду кримінального правопорушення, яке може бути вчинено в установі виконання покарань.

Ключові слова: оперативний пошук, оперативні підрозділи, місце позбавлення волі.

Key words: operative search, operative subdivisions, place of imprisonment.

КАЛЮГА КАРІНА ВІКТОРІВНА

*Класичний приватний університет,
заступник завідувача кафедри кримінального права, процесу
та криміналістики Інституту економіки та права,
доктор юридичних наук, доцент*

ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ ТИПОЛОГІЇ ОСОБИ ЯК МЕТОДУ ПОБУДОВИ «КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ПОРТРЕТУ ЗЛОЧИНЦЯ»

Наявність різниці людей не підлягає запереченню. Ця різниця робить особистість унікальною. Для вивчення особи в психології прийнято ділити людей на психотипи. У класичному сенсі цього слова під психотипом мається на увазі сукупність характеристик характеру, що визначає відомий тип людини з погляду психології. Завдяки цьому ми можемо передбачати, чого очікувати від людей у тих чи інших ситуаціях та за якими зовнішніми ознаками їх виявляти. Психотип – це сукупність якостей та властивостей особи, яка дозволяє її розпізнати серед всіх інших осіб з позиції психології по-суті це низка факторів, які впливають як на поведінку особи, так і на самосприйняття її особистості. Є різниця з поняттям «тип особи». Яке є більш широким поняттям бо містить поряд з тим, якості та властивості особи ще й соціальні, фізико-біологічні тощо. Тип особи – це психологічні та соціальні особливості (риси) особистості (родоначальник типологічної Гіпшкрат) (спосіб життя людини, його філософія цінності та її звички), визначальні спрямованість спосіб і стиль її життя. Риси особи (властивості особистості, особистісні риси) – це риси та характеристики людини, що описують її внутрішню, а ще точніше глибинні особливості. Це те, що треба знати про особливості її поведінки, спілкування та реагування на ті чи